

LUC VAN HOEK :

DE ENGELLEN

Zo voortdurend hebben de Engelen in de geschiedenis der mensheid een functie te vervullen, dat de mens zich nauwelijks een andere reden voor hun bestaan kan indenken, dan het spelen van een beschermende, verdedigende rol, in het proces van zijn zaligmaking. En zou God de Engelen niet geschapen hebben om de mens? Hij heeft hem wel Zijn enige Zoon geschonken, maar is er geen grens te bespeuren van Gods liefde voor de mens?

En zo zien we dan gaarne de Engelen als delende in Gods liefde voor ons, als ver boven onze logheid en starheid verheven, zeer zuivere door geen kwaad te beroeren wezens, levend in en van de onmiddellijke nabijheid van het Licht; waar om ons bekommerd, kennende de waarde die wij hebben voor de Heer onze God, naast en met ons staande, partijgangers in onze strijd tegen die Engelen, die om hun gruwelijke hoogmoed van het Licht weg, gestort werden in de uiterste duisternissen.

Dit gevoel, dit bewustzijn van bondgenootschap als het ware, bepaalt grotendeels onze verhouding tot de Engelen des Hemels en de gestalte die onze verbeelding hen geeft.

In zekere zin staan zij dichterbij ons dan de Heiligen, die nochtans van ons geslacht zijn. De Heiligen nl. zijn de heroën, die dezelfde strijd hebben gestreden die wij moeten voeren en die overwonnen hebben; en dat niet alleen, maar overwonnen hebben met een élan dat ons enigmatische verschrikt en gêneert. De strijd die de Engelen eens te voeren hadden ligt veel verder van ons af. Wij zien deze reine geesten, onverbonden aan enige stoffelijkheid, bezwaarlijk als voorbeelden voor ons, ziel en lichaam in enen. Wel wordt het voorbeeldige vaak naar hen gevoerd, wellicht juist om die reden. Als er gezegd wordt van een vrouw dat zij schoon is als een Engel, dan bedoelt men daar alleen maar mee dat zij een zeer schoon uiterlijk heeft, het is een bepaling van de hoge graad van schoonheid die haar deel is. Vaak zullen wel elementen van zedelijke aard bij dit bepalen een rol spelen. Maar zo zijn ook het „engelachtig geduld”, de „engelachtige reinheid”, de „engelachtige goedheid” aanduidingen van de graad die men in deze deugd zou hebben bereikt. Inderdaad, als men b.v. van een overleden familielid zegt: „zij was goed als een engel”, zegt men iets dat iedereen verantwoord vindt. Zou men zeggen: „zij was goed als de H. Elisabeth van Hongarije, dan zou diezelfde iedereen, die het eerste gezegde volkomen aanvaardde, vreemd opkijken. Juist doordat velerlei dingen, de Engelen eigen, zo ver van ons aflaggen, kunnen wij hun nabijheid zo goed verdragen, en schamen wij ons bij hen minder over onze zwakheid, dan tegenover de reuzen van het eigen geslacht.

Bekwaam tot het overbrengen van Gods verheven boodschappen aan de mens, tot het geleiden, verlichten en bewaren, krijgen de Engelen in de verbeelding der stervelingen van alle tijden, een immer glanzende gestalte; moge de een zijn voorkeur doen blijken voor het mannelijke en het uitdrukingsvolle, een ander naar het wekere vrouwelijk-schoon styleren, moge de een trachten transcendente schoonheid met vormen analoog aan aardse schoonheid weer te geven, een ander zoeken naar tekens die rechtstreeks het spirituele duiden moeten, reiken naar het hoge, het bovenaardse, doen allen, ieder op zijn wijze; zulks komt degene die de H. Schrift leest, de bron waaruit men zijn kennis omtrent de Engelen slechts kan putten, allermintst vreemd voor. In Genesis XVI is den Engel, sprekende tot Agar, zo zeer en zo geheel de mond Gods, dat hij de Ik-vorm gebruikt. Hoe indrukwekkend is op het einde van het zo boeiende Tobias-reis-verhaal de plechtige bekendmaking met zijn eigen naam en wezen van de Engel. Dit Tobias-verhaal geeft een ontroerend beeld (en is dan ook het proto-type van alle latere Engelbewaarder-voorstellingen) van de vaste bindingen die er zijn tussen de Engelen en de mensen. Maar bovendien maakt dit verhaal weer duidelijk, de verhevenheid van de Boodschapper voor God; het tekent een volledig zelfstandig optreden van de Engel, zodanig dat tot het laatste toe Tobias, de zoon, en ook de van blindheid genezen vader Tobias, meenden met een sterfelijk mens te doen te hebben, die zij om zijn goede zorgen moesten belonen. Ik kan niet nalaten U de laatste verzen van hoofdstuk XIII (vs. 15-22) van het boek Tobias in herinnering te brengen. Dit staat er dan: ...„Ik ben de Engel Raphaël, een van de zeven die voor de Heer staan.” Toen zij dit hoorden ontstelden zij en bevend vielen zij op hun aangezicht ter aarde neder. En de Engel zeide hun: „Vrede zij u, wil niet vrezen. Immers, terwijl ik bij u was, was ik dit door de wil Gods, zegent Hem en zingt Hem lof. Wel scheen ik met u te eten en te drinken, maar ik eet onzichtbare spijzen, drink wat door mensen niet gezien kan worden. Het is dan tijd dat ik terugkeer tot Hem die mij gezonden heeft: gij echter, zegent God en verhaalt al zijn wonderen. En nadat hij dit gezegd had, werd hij uit hun gezicht weggenomen, en langer konden zij hem niet zien.

Toen lagen zij drie uur lang op hun aangezicht terneder en loofden God, dan stonden zij op en verhaalden al Zijn wonderen.”

Dit enkele voorbeeld uit de zeer vele moge volstaan om aan te tonen hoe het willen verlenen van een verheven beeld aan de Engelen, zich opdringt aan degene die over hen leest in het Oude Testament. En anderszins geeft dit lezen over hen aanleiding tot het tekenen van de Engel als hebbende de gestalte van een mens.

In het Nieuwe Testament, zo komt het ons voor, zijn de Engelen meer in overeenstemming met het idee dat zij hebben omtrent een verschijning. De gestalten schijnen meer omstraald, zij kondigen zich als het ware als hemel-

bewoners aan. Er is weinig handeling. Er is een verschijning, het mededelen van de Goddelijke Boodschap en heengaan.

Veruit het vaakste worden, in het Nieuwe Testament, de Engelen genoemd bij Lucas. Dit is begrijpelijk omdat zijn Evangelie begint met de geboorte van de Voorloper des Heren, en wat daaraan onmiddellijk voorafging. In heel dit begin van het Verlossingswerk, is er als het ware een voortdurend contact geweest tussen hemel en aarde. Wondere dingen begeleiden de naderende komst van de Verlosser. Engelen zijn het die dit contact onderhouden, de hemelse koeriers.

Vrijwel meteen in de aanhef van het verhaal komt een engel ten tonele die de priester Zacharias de geboorte van zijn zoon Joannes voorspelt. Na weinige verzen in de vertelling te zijn voortgegaan ontmoeten we het verrukkelijk schoon Geheim der Annunciatie, Gabriël die in Maria's huis binnentreedt met wat nog immer heet de Groet des Engels.

En in het tweede hoofdstuk van Lucas vinden we dat openbreken van de luchten, in de Kerstnacht, om het hemels heir te tonen aan enkele povere herders, maar ook aan ieder menselijk hart dat zich niet met opzet sluit.

„En zie een Engel des Heren stond bij hen, en Gods lichtglanzen omstraalden hen, en zij vreesden met grote vreze. En de Engel zeide: vrees niet, want zie, ik verkondig u een grote vreugde die voor het gehele volk zal zijn: dat u heden een Zaligmaker is geboren, die Christus is, de Heer, in de stad van David. En dit zij u ten teken: gij zult een Kindeke vinden, in doeken gewikkeld, en in een kribbe neergelegd. En plotseling was er bij de Engel een menigte van het hemelse heir, die Gode lofzongen en zeiden: Ere aan God in den Hoge, en vrede aan de mensen van goeden wil...”

Ja, in het verhaal der menswording van Onze Heer, dat zo rijkelijk en zo diep doordringt in het hart van de mens, en het geheel vult met de allersterkste sappen van een het Geloof versterkend gevoel, staat de Engel, de Boodschapper in de sublieme glans van zijn taak, met zijn broederlijke vreugde om de mens die verlost wordt, en hij zingt ons voor wat de Christenwereld twintig eeuwen lang, zoveel dagen van het jaar nazingt.

Er bestaat een zekere tendenz om het „engelachtige” als wat week, wat vrouwelijk, wat zoet-melodius te interpreteren. Geschiedt dit onder invloed der beeldende kunst? Deze, bij het uitbeelden der Engelen tot taak hebbende bovenaardse glans te verlenen aan die hemelingen, en onder invloed van het nieuw gevonden klassieke schoon, begon dit in de renaissance te zoeken in het wat zoeter maken der gestalte. De strenge albe, met dalmatiek of stola of of pluviale wanneer de middeleeuwen de Engelen bekleedden verdween om vervangen te worden door een kleed, veelplooiig, wuivend en gracielijk. De haren werden lang en neer golvend tot op de rug. Hier ergens is zeker het begin gelegen van het Engelen-type zoals dat voortbestaat tot

in de gipsen Engel met banderole boven onze Kerststallen, en dat ongetwijfeld een al te beperkt zeker, en in de meeste gevallen een aan waardigheid tekort schietend beeld geeft. Maar, dit weze u geen aanleiding mede te zingen in het koor der renaissance-beledigers. Bezie liever de prachtige Renaissance-Gabriël die Leonardo ons schilderde. Ook zou het verkeerd wezen er zo over te denken dat van deze tijd af allen in de kunst deze conceptie hadden. Zeer zeker niet. Michel Angelo, althans zeker in de engelen van het Laatste Oordeel in de Sixtina, wijkt geheel en al af van het gestyleerde fraaie, paradijselijke type. Men hoeft niet vastgegroeid te zitten aan dit laatste om in de engelen van dit Laatste Oordeel, mijnentwege zeer toegewijde, slaven voor de Heer te zien. Michel Angelo overdondert ons met het geweldige, het imposante van de dag van het Laatste Oordeel. De bazuinen van het Laatste Gericht kunnen niet anders dan met deze formidabele kracht geblazen worden. In de Nederlandse barok, en later ook in de Beierse, krijgen de engelen een geheel andere allure dan in de renaissance. Merkwaardig is hoe de 17e eeuwse Theodoor van Loon in zijn annunciatie te Scherpenheuvel, teruggrijpt naar albe en pluviale. Eigenlijk geloof ik ook eerder dat de neogothiek, die uiteraard veel engelen maakte, en deze gothisch vervaardigde, maar dit deed met klassieke vingers in de academie gevormd, en met al de braafheid de Nazarener-Schule eigen, ruim zoveel schuld draagt aan het verzoeten, en op den duur verwateren van het engelen-beeld, dan de Renaissance. En dan, het is zeker niet de beeldende kunst alleen aan wie het vergaan der schoonheid van de engelen-gestalte te wijten is. Ik meen dat het spraakgebruik en velerlei andere dingen hierin ook een rol spelen.

Maar hoe de geschiedenis der kunsten ook zij, de engelen zijn verrukkelijk schoon, en zij zullen het zijn, die volgens de liturgische zang der begrafenis, ons ten paradijze zullen geleiden.

Leonardo da Vinci

Titiano